

ڈاکٹر محمد بشیر گورایا

ڈاکٹر محمد بشیر گورایا پہلی جنوری 1940ء نوں چک 44 ضلع گجرات وچ پیدا ہوئے۔ مڈل تک تعلیم ایچھے اسی حاصل کیتی۔ 1955ء وچ اپنے آبائی پنٹ منڈیکے گورایا ضلع سیالکوٹ آئے۔ میٹرک تے ایف اے ڈسک توں کیتے۔ اپریل 1961ء وچ لاہور آگئے۔ پنجاب یونیورسٹی توں ایم اے نفسیات، ایم اے پنجابی، ایل ایل بی، پی ایچ ڈی تے ایم فل اقبالیات دیاں ڈگریاں حاصل کیتیاں۔ 1973ء توں 1980ء تیک اقدس پہلی کیشنرز دے مینیجر رہے۔ 1987ء تیک جناح اسلامیہ کالج آف کامرس دے پرنسپل، 1990ء تیک مسلم لاء کالج راولپنڈی دے پرنسپل تے دسمبر 1993ء تیک نیشنل کالج برائے ابلاغیات دے وی پرنسپل رہے۔
مقتدرہ قومی زبان لاہور دے نگران اعلیٰ رہے۔ اوہناں دیاں علمی تے ادبی کاوشاں مندرجہ ذیل نیں:

مولوی غلام رسول عالم پوری، حامد شاہ عباسی، پنجابی قاعدہ، سورة یسین دا پنجابی ترجمہ تے تفسیر، ابیات بابو دا پنجابی ترجمہ تے تشریح، پرنسپلز آف کمرشل لاء (انگلش) جدید اصول تجارت (اردو) نظر ثانی غزلیات خوشحال خاں خشک نشری پنجابی ترجمہ بزنس لاء (انگلش)

اوہناں دے علمی تے ادبی مضمون تے تقریریں ریڈیو تے ٹی وی توں نشر ہوئے رہندے نیں۔ تعلیم تے ادب بارے اوہناں دے مضمون تے کالم اکثر اخباراں تے رسالیاں وچ شائع ہوندے رہندے نیں۔

زراعت کہانی

زمین دے علماں دے ماہراں مطابق دنیا دا اگل رقبہ تقریبہ 30 ارب ایکڑ اے۔ جیہدا تین بٹا دس حصہ خشکی تے باقی سب پانی اے۔ ایہناں دے اک ہور اندازے موجب دنیا دا صرف دسواں حصہ زراعت لئی استعمال ہو رہیا اے۔ تاریخی طور تے ایہ وی ثابت اے کہ زمین اُتے زندگی دا آغاز پانی دے ذریعے ہو یا۔ قرآن پاک وچ سورۃ ہود دی آیت 7 وچ آؤندا اے۔

”تے اوہ اے جیہنے بنا ئے اسمان تے زمین پچھ دن وچ تے اوہا تخت سی پانی اُتے“۔ یعنی اسمان تے زمین دی مخلوق توں پہلاں پانی دی تخلیق ہوئی۔ جیہڑا مادہ حیات بنن والا سی۔

پانی تے زمین دونوں بل کے غذا پیدا کر دے نیں۔ ایہ عمل پرانے زمانے توں جاری اے۔ زمین توں اناج تے خوراک حاصل کرن لئی پانی بنیادی کردار ادا کر دے۔ سورۃ کہف دی آیت 45 وچ کہیا گیا اے ”پانی اُتار یا اسماں اسمان توں فیراہدی وجہ نال زمین وچوں ریا ملیا مکلیا سترہ“۔

پانی تو سب چیزاں بنیاں زمین اسمان تے سب کچھ ہو رہا
دنیا چھ دن وچ بستائی سبزہ میوہ رکھ جنور
پہلاں پہل لوک دریاواں، برساقی نالیاں تے نیویاں ٹوٹیاں دے کول آباد
ہوئے تے ایہتھے نیڑے نیڑے اسی زراعت دا کم شروع ہو یا۔ فیروکیں نیویاں
تھانواں چھپڑاں تے ڈوہنگیاں ٹوٹیاں وچ بارشاں دا پانی اکٹھا کرن لگ پئے۔
خشک موسماں وچ اوہ ایس پانی نال فصلان پیاں لگ پئے۔ اک یاں دو بندے

کنارے دے قریب پانی وچ کھلوکے کسے دا بڑے، کڑاہی، تانبے، پرتیاں
سینی نال پانی باہر اوس نالی وچ شدے سن چہڑی ایس مقصد لئی فصل تیک بنائی
ہوندی سی۔ ایس نوں جھٹلانا آکھیا جانداسی۔

پرانے زمانے وچ لوک بیر، پیلوں تے جنگل بیلے دے دوجے پھل کھا کے
گزر گزارا کر دے سن۔ فیر زمیناں وچ بی کھلارن لگ پئے۔ فیرواہی، جی لئی کسے شکل
وچ بل پنچالی بنائی گئی تے بل پنچالی نال جانوراں دا استعمال شروع ہو گیا۔ اوس زمانے
دی زراعت وچ ایہہ بڑا وڈا انقلاب سی۔

ایسے زمانے وچ واہی وان نوں جٹ، کسان، زمیندار، مزارع، راہک تے
ہاری آکھیا جان لگا۔ قصہ میر رانجھا وچ سید وارث شاہ نے بل پنچالی، جوگ، کھی، رنبا
تے داتیاں دا ذکر اپنے شعراں وچ کیتا اے۔ سید وارث شاہ لکھدے ہیں :
= رانجھا جو تراواہ کے تھک رہیا لاه اریاں چھاؤں نوں آؤدا اے
بھتا آن کے بھابھی نے کول دھریا حال اپنا روکھا ڈنڈا لے

فیر لوکیں چھوٹیاں چھوٹیاں کھوٹیاں بنان لگ پئے۔ پراہمہ پانی دی واہن بیان
لئی استعمال نہیں کیتا جانداسی صرف سبزیاں تے چھوٹی چھوٹی کیاریاں والیاں فصللاں
نوں ای لایا جاسکداسی۔

فیر کھوہاں تے جھلاراں دا زمانہ آ گیا۔ کھوہ بنانا کوئی سوکھا کم نہیں سی۔ ایس
اُتے بڑا خرچ تے وقت لگداسی۔ نالے کھوہاں دے ٹھنڈے تے مٹھے پانی لئی
بڑے جتن کرنے پیندے سن۔

سیف الملوک وچ میاں محمد بخش ہوراں کھوہ تے جھلار دا ذکر رانج کیتا اے :

عجب سماں لگا وچ باغ چمکین کھوہ جھلاراں
بوڑیے کبے گل لگ مدے جویں بھرا بھرانواں

جھلاروی کھوہ وانگوں ای ہوندی سی۔ فرق صرف ایہہ اے کہ کھوہ دی کھدائی کرنی پیندی اے، جھلار کسے برساتی نالے یا چھپر کنڈھے تھوڑا جیہا ٹوٹیا کڈھ کے بنائی جاندی اے۔ پانی رڑھ رڑھ کے ایس ٹوٹے دل آجاندا اے۔

سائنس دان شروع توں ای کوشش کردے رہے کہ زراعت جانوراں تے انساناں لئی زیادہ توں زیادہ پانی دا بندوبست کیتا جاوے۔ دریاواں توں، نہراں، بیراج، ہیڈ تے ڈیم ایسے لئی بنائے گئے نیں تے آج کل کئی مکھاں وچ مصنوعی بارشاں دسان لئی تحقیق کیتی گئی اے۔

زراعت دا دو جا جز بنی نیں۔ پرانے زمانے دے بی زیادہ پیداوار نہیں دیندے سن۔ جویں جویں جی ددھ دے گئے نویاں نویاں قسماں دے اجیہے بی نیجے جان لگے جیہڑے زیادہ جھاڑ دیندے سن۔ پڑچول دے ذریعے ہن اجیہے بی وی تیار کر لے گئے نیں جیہڑے کچھ بے موسمیاں بنریاں پھل تے فصللاں پیدا کرن لگ گئے نیں۔ پنجاب وچ کنگ سب توں وڈی فصل اے تے ساڈھی خوراک تے معیشت دا زیادہ تر دارومدار وی ایس فصل اُتے ای ہوندا اے۔ ایس کر کے ایس فصل دی بجائی کٹائی، تے گہائی ول بڑا دھیان دتا جاندا اے۔ ایس تے ہر کسے دیاں آساں ہوندیاں نیں۔ عام طور تے کسان فصل چک کے مُنڈیاں کڑیاں دے ویاہر چا دیندے نیں۔ تے مُٹیاراں گاؤں لگ پیندیاں نیں :

ہن فصللاں چکیاں گئیاں دا ج دھیاں بناٹے نیں

دنیا چار دناں دی بچھنا نہیں مڑسہرا گانا

کنک دی بجائی ویلے سر کرن دا جتن کیتا جاندا اے۔ پر ایہدی کٹائی تے گہائی ویلے نال کرن لئی دنگاراں وی پائیاں جاندیاں سن۔ ڈھول، الاسارا دن رگا لائی رکھداتے واڈھے جوش خروش نال واڈھی کر دے ریہندے سن۔ سوانیاں واڈھیاں

لئی حلوسے پوڑے تے چوہنگیاں والیاں تندوری روٹیاں خاص طور تے تیار کر کے
لیاؤندیاں سن۔

کنک پچھوں مُنجی پنجاب دی اک وڈی فصل اے۔ مُنجی عام طور تے لاب
(پنیری) دی لگدی اے۔ مُنجی دا بی پہلاں اک تھال چھٹے نال بیجا جا۔ س۔ بد بوٹے
فٹ سوائف دے ہو جانداں نیں تے فیہ جڑاں توں اکھیڑ کے کدو کیتیاں کھیتاں وچ
اوہ پودے اک اک کر کے پانی والی نرم زمین وچ لائے جانداں نیں۔ ایہناں بوٹیاں
توں لاب آکھیا جاندا اے۔ مُنجی دے پکن تیک ایس وچ پانی کھلوتا رہنا چاہیدا اے۔
مُنجی دی پرالی دی مال ڈنگر دے پھیاں لئی کم آؤندی اے۔ پرالی دا گتا وی بنایا
جاندا اے تے پرالی پکینگ دے دی کم آؤندی اے۔

کپاہ ریشے دار فصل اے تے ایہدا شمار وی پنجاب دیاں وڈیاں فصلوں وچ
ہوندا اے۔ کپاہ دی ہر شے انساناں تے جانوراں دے کم آؤندی اے۔ روں
دے کپڑے تے رستے بن دے نیں۔ بی داتیل کھانیاں وچ استعمال ہوندا اے۔
بی دے خول نوں کھل آکھیا جاندا اے۔ اوہ جانوراں نوں چارے لئی توڑی وچ ملا کے
کھوائی جاندی اے تے ایہدے سکے بوٹے (منشٹی) بالن دے کم آؤندی نیں۔
کپاہ چھٹے نال وی بجی جاندی اے تے نالی وی۔ ملتان، بہاولپور، مظفر گڑھ،
ساہیوال، وہاڑی، رحیم یارخاں، بہاولنگر، خانیوال دا علاقہ کپاہ دا علاقہ اے۔
کپاہ دا بی رات نوں پانی وچ بھئیوں دتا جاندا اے تاں جے بی داخل بیجن
توں پہلاں ڈرا نرم ہو جاوے۔ مال ڈنگر لئی مکئی وی کپاہ وچ بیج دتی جاندی اے۔
ایس نوں تریڑا آکھیا جاندا اے۔ گھر دے کپڑے کھیس چادراں تے کتن ٹنبن تے بستریاں
لئی ایسی کپاہ بڑی پسند کیتی جاندی اے۔ خاکی کپاہ صرف کھیس تے چادراں
لئی بجی جاندی اے۔

گڑشکر دیاں ضرورتاں لئی پرانے زمانے توں ای کما دیجیا جا رہیا اے۔ کما دے
دے سٹے لائے جان دے نہیں۔ دو جیاں فصللاں وانگوں بوہتی پیداوار لئی کما دے
دی کئی بی مشہور ہوئے نہیں۔ کما دے سٹے دو دو ترن ترن فٹ دے فاصلے تے
لائے جان دے نہیں۔ کما دے بارے سیانیاں دا کھان اے :

کما دے لاء پھگن	ویکھ کما دا پھبن
کما دے لاء چیتر	ویکھ کھیتراں دے کھیتر
کما دے لاء وسا کھ	رکھ اللہ دی آس
کما دے لاء جیٹھ	اڑاڑ پیا ویکھ

کما دے لاء کوئی شے ضائع نہیں جاندی۔ گتے دی روہ، فیر روہ توں گڑ، شکر
تے کھنڈ بن جان دے میں۔ آگ مال ڈنگر دے پٹھیاں لئی تے چھوٹی تے چورا بان دے
کم آجان دے نہیں۔

مکئی، باجرہ، توریا، گوارا، دالاں تے اوہ فصللاں جیہڑیاں تھوڑیاں تھوڑیاں
بیجیاں جاندیاں نہیں اوہناں دا تفصیلی ذکر ایہ تھے ممکن نہیں۔ سرکاری طور تے پنجاب
دیاں فصللاں نوں دو موسم دا وچ ونڈیا گیا اے۔ اک ربیع (ہاڑی) تے دو جیاں خریف
(ساؤنی) دیاں فصللاں میں۔ آج کل باغبانی، پولٹری فارم، گوٹ فارم، ڈیری فارم،
شڈ فارم، ڈک فارم، فٹ فارم، شمد دیاں مکھیاں تے رشیم دے کیڑے پالن وی
زراعت وچ شامل اے۔ پنجاب دیاں فصللاں دی اک ہور طریقے نال وی ونڈ کیتی
جان دے اے۔ ایس ونڈ موجب اک اناج یعنی ستیاں والیاں فصللاں میں۔ کنک،
مکئی، باجرہ، مہنچی، سوانک تے کنگنی وغیرہ، دو جیاں پھلی دار یعنی روغن دیاں فصللاں
میں۔ توریا، مونگ پھلی، سرہیوں، رائی، تارا میرا، گوارا، تل تے اسی میں پر
سورج مکھی، سویا بین، بنولے، مکئی، توریا تے سرہیوں دے تیل اچ کل عام طوٹے

کھانیاں وچ استعمال ہو رہے ہیں۔ تریبجیاں ریشے دار یعنی دھاگے والیاں فصلوں
نہیں ایہناں وچ کپاہ، سن، سکڑا تے پٹ سن دا ذکر کیتا جاندا اے۔ دالاں دی پھلی
دار فصلوں وچ شامل نہیں پر ایہہ روغن دار نہیں ہوندیاں۔

زراعت دا تریبجاتے وڈا جزا فردی قوت اے۔ واہن بنی دے ام لئی بنے
جی ہون مقررے نہیں۔ ایس پیشے وچ فردی قوت نوں بڑی اہمیت حاصل اے۔
ہل پنجالی دے ذریعے جانورن دا زراعت لئی استعمال دی فردی قوت وچ وادھے
دا موجب بنیا۔

ساڈے تن طبقے زراعت دے پیشے نال تعلق رکھدے نہیں۔ اک وڈے
جاگیر دار تے زمیندار، دو جے درمیانے تے چھوٹے درجے دے زمیندار تے ترتبجے
مزارعے، راہک تے ہاری۔ پر درمیانے درجے دے زمیندار تے مزارعے زراعت
وچ مرکزی کردار ادا کر رہے ہیں۔

اک زمانے وچ زراعت لئی بوہت بندیاں دی ضرورت ہوندی سی۔ گھر وچ
چتے جی بوہتے ہوندے اونی خوشحالی زیادہ ہوندی۔ پر جس گھر وچ مرد گھٹ ہوندے
اوس گھر دیاں عورتاں نوں وی کھیتاں وچ کم کرنے پیندے سن۔ پتھے وڈھنے کترنے
عام طور تے عورتاں دے ذمے ہوندا سی۔ اوہ مرداں پچھے سویرے لستی پراٹھے فیر
شکر در پہرے تھتالے کے اپڑ جاندیاں، مرد بھانویں ہلاں پچھے ہون یا جنگل بیلے
مال ڈنگراں پچھے اوہناں نوں روٹی، پانی سوانیاں اسی پہنچاؤندیاں سن۔

ہن زراعت نے اک جدید سائنس دی حیثیت اختیار کر لئی اے۔ پچھلے کئی
ورہیاں توں فصلوں دی بجائی لئی رقبہ متواتر دھ رہیا اے۔ کچیاں روہیاں تے
سیم تھور وایاں بے شمار زمیناں آباد ہو گئیاں ہیں تے فی ایکڑ پیداوار وچ وادھا
ہو رہیا اے۔

پنجاب وچ پہلی واری 1950ء دے دہاکے ٹریکٹر آؤنے شروع ہوئے۔
 زمیناں واہن بیجی لئی ٹریکٹراں نے بڑیاں سہولتاں پیدا کردتیاں نیں۔ ٹریکٹر سخت توں
 سخت زمیناں واہندے کراہ تے سہاگہ دی مار دے نیں۔ ٹریکٹر مال کئی قسم دیاں ہکلاں
 چلائیاں جان دیاں نیں۔ ایہہ ہکلاں زمین نوں فصل دی بجائی لئی تیار کردیاں نیں تے
 فصلوں بیجی لئی استعمال کیتیاں جان دیاں نیں۔
 زراعت وچ مشیناں دا استعمال اک بوہت وڈا انقلاب اے۔

(غیر مطبوعہ)

